

מרתיקין ודובשין

פרשת בלק
(בהו"ל חקת-בלק)

גליון כה

חידושים וביאורים בפרד"ס התורה, ופרפראות לחכמה,

ממורינו הגאון האדיר

רבי ישראל יצחק מנדלזון שליט"א

גאב"ד קוממיות ירושלים

דבשה של תורה סוגיות בפרשת השבוע

ואין כאן מקוה כהלכתא וזה כמו שיוצא ועולה מהמקוה, וכמו"כ הרי בנחטר מארבעים סאה כבר אינו בתוך המקוה כיום שחסרה במקוה מים משיעורה זה בעצמו הוא עלייתו מהמקוה נשלמה הטהרה,

ועיין באור שמח הל' מטמא"י מו"מ דלהכסמ"ש הנ"ל הרי לא בעינן יצאת כל גופו מהמקוה אלא ביציאת מקצת גופו מהמקוה נשלמה הטהרה,

והנה עתה נביא ביאור שביאר מרן הגה"ק בעל אבני"ז זיע"א ששמע ממנו תלמידו הגאון בעל ראשית ביכורים זצ"ל ומובא בראשית ביכורים בליקוטים עמ' ת"מ"ט ומובא שם בשם אבני"ז, בר"ה דבר המבואר וכו'.

וה"ל: ברמב"ם, הל' אבה"ט פ"ו הל' ט"ז ובכסמ"ש שם, דאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מתוך המקוה ע"ש, ושמעתי ממורי ורבי כ"ק אדמו"ר הגה"ק שר התורה וצ"ל לה"ה בעל אבני נזר פ"י על זה, דכל ענין טבילה, משום דאדם שאין לו חיות בים, [שהרי] הוא ברייה ביבשה, ע"כ כשיורד למים, הוא מקום ביטול חיותו, וכשעולה אח"כ מקבל, חיות חדש, והוא כמו כלי חרס שהחזירו לכשונות דנטהר מטעם דהוה פנים חדשות (מס' זבחים דף צ"ו ע"א), אם כן הטהרה באה, מחמת התחדשות שאחר הביטול, אם כן לא נטהר במקוה רק בעלייתו שאז הוה פנים חדשות, עתוד"ק, ז"ל, בקצרה.

ואציין לזה מדברי גליוני מהר"י על ספר שיירי הטהרה שמוסף הבנה לדרי כסמ"ש, ע"פ ספר החינוך מצוה קל"ג שמבאר מחשבת הטהרה במים בפשט וענין, שיראה האדם את עצמו אחר הטבילה כאילו נברא באותה שעה, כמו שהיה העולם כולו מים טרם היות בו אדם, כמ"ש ורוח אלקים מרחפת ע"פ המים (בראשית) ויתן אל לבו כמו, שנתחדש בגופו יחדש"ג"כ פעולותיו לטוב ויכשיר מעליו וידקדק בדרכי השם ברוך הוא,

והנה איתא בשו"ת אמרי יושר ח"א סי' קצ"ט ד"ה וגם וכו' בביאור דברי כסמ"ש שאיתא בכסמ"ש שם דאין הטמא נטהר עד שיצא מן המים, ומבאר באמרי יושר שם, דהענין הוא כהערב שמש שאז נגמרה הטהרה ע"ש, וממשיך באמרי יושר דלהכשר המקוה רק צריך שיתכסה במים, וידידי הגרמ"י קנר ש"י דייק בהקשר לדברים באמ"ש הנ"ל שכוונת הכסמ"ש בענין השלמת הטהרה ביצאה הוה כענין הערב שמש וכנ"ל, שזה מדייק בלשון כסמ"ש באמרו שהטמא נטהר ביציאתו ולאייירי בגדר הטהרה שבמקוה אלא בשלימות הטהרה של הטמא, וע"ש עוד באמרי יושר, באומר שאם "לאחר

והבהרת יסוד גדר ועצם הדברים וגם בהבאת ראיות להדברים, ועוד, וכן בכיורום באם הכוונה בכסמ"ש שכל טמא הטובל נטהר רק בעלייתו או רק בנטמא בתוך המקוה, עין בדבריהם המאירים, וכן מהמשמעות שבדבריהם.

ובאור שמח לרמב"ם להל' מטמא משכב ומושב פ"ב הל' כ"ב, שמבאר בדברים המחודשים שבכסף משנה הנ"ל, ומבאר באור שמח שם דהדברים ברמב"ם הל' אסורי ביאה פ"ג ה"א בענין לטבילת עבדים לשם עבודה משמעותם דהטהרה מושלמת בעלייתם מהמקוה, בהקשר לפעולת השתעבודות הארון גם בזמן עליית העבד מהמקוה, ע"ש, ומבאר באו"ש שם דהדברים ברמב"ם אלו מורים כדברים בכסמ"ש בע' שלימות הטהרה בעליה, וממשיך באו"ש דכן גם המשמעות בגמ' יבמות דף מ"ו בענין דטבילת עבדות.

ובהסכמת הגאון הרוגצ'ובער (בעל הצפנת פענח) לספר פסקי תשובה ח"ב (מהגרא"א פיוטרקובסקי זצ"ל) איתא שם רא"י לכסמ"ש מתוספתא פרה אדומה בר"ש פרה פ"ח מ"ז, שהמשמעות דלאחר שיצא נטהר למפרע, וכן מצייין שם בהסכמה הנ"ל לעיין ברין ורש"י נדרים ע"ה-ע"ר, ובספר שערי דעה סי' ר"ד, ובהצאוה קודמת מהד"ק סי' ע"ט, שמבאר בדברי כסמ"ש ג"כ בהקשר לגמ' נדרים שם וברין שם, ובשו"ת שערי דעה שם ג"כ מביא רא"י לכסמ"ש מגמ' יבמות דף מ"ו ע"א בע' טבילה.

ובאבני נזר חו"מ סימן ע"ב מבאר בדברים שבכסמ"מ הנ"ל בע' טבילה בעלייתו מהמקוה, וכמו"כ איתא שם מדברי הגה"ק מאוסטורבוצא זיע"א, ושם באבני נזר מביא הרא"י של בין השמשות מגמ' בשבת דף ל"ה וכן מביא הגמ' בנדרים שם וע"ג בהגה"ה שבאבני"ז שם בהקשר לדברים באבני"ז לגבי גמ' ביצה דף י"ח בע' טבילה בבגדים בעניני הטהרה,

והנה באבני נזר מבאר דברי הכסף משנה שג"כ איירי שבא באופן העליה מהמקוה שמשלימה הטהרה, במציאות פרטי מצב העליה, ובאופן שבעלייתו נפסלה במקוה, או שנחסרה מדת המים המוכשרת במקוה, ויש המבארים שבאופן שנחסרה ונפסלה המקוה, אמרין דאפילו אליבא דכס"מ שהשלמת הטהרה בעלייה מהמקוה, הרי כמובן דליכא נפקא מינה אם הטובל יעלה מהמקוה, או שיצא דהיינו עלה מהמקוה בזה שנחסרה

ספרא בתורת כהנים פרשת שמיני פרשא ט' אות ה', על הפסוק ונוגע בנבלתם יטמא, (ויקרא י"א ל"ו), הלל אומר, אפילו הם בתוך המים, שהייתי אומר הואיל ובארץ מעלה את הטמאים מטומאתן, והמקוה מעלה את הטמאים מטומאתן, מה הארץ מצלת את הטהורים מלהיטמא אף המקוה יציל את הטהורים מליטמא ת"ל ונוגע בנבלתם יטמא אפילו הם בתוך המים, ע"כ בתורת כהנים.

ומבאר המלבי"ם בספרו התורה והמצוה, שהיות וכבר כתוב כל הנוגע בהם יטמא, אומר הלל שהלימוד מונגע בנבלתם יטמא הנוסף שאפילו הנגיעה בתוך המעין או המקוה ג"כ נטמא, ולא נידון כארץ שבאופן שנגרע מאכל טמא בארץ ונשרש, נטהר, וכן הארץ מציל טהורים מטומאה שהמחובר לקרקע [לארץ] טהור,

הרי אפילו בתוך המים שאמנם מטהרים מטומאה ככ"ז אינם כ"מים מצילים מליטמא להנוגע בטומאה שבתוך המים,

ובתוספתא מכשירין פרק ב' הלכה ב', איתא הנוגע בנבילה בתוך המקוה טמא, וטהור בעלייתו, הנוגע במשכב ומושב בית המקוה טמא, וטהור בעלייתו, זב שדרס על גבי משכב ומושב בתוך המקוה טמא וטהור בעלייתו, [ובהמשך שם איירי בענין שונה, בגדרי מחשבה וכוונה, לעניני הטהרה והכשרה ע"ש].

ובמצפה שמואל על התוספתא שם מצייין לתחילת פ"ב במסכת תענית בע' טובל ושרץ בידו ושם איירי במצוות התשובה כראוי, ע"ש,

ובמסכת נדרים דף ע"ה-ע"ו איתא מעניני הטהרות מקואות מעיינות וקרקעות וזרעים והשרשות ובהקשרים לטהרות ומניעות טומאה, בהתאמות להפרות הטהרות ומניעות נדרים.

וברמב"ם הלכות אבות הט' פ"ו הט"ז, איתא הנוגע באב מאבות הטומאה המושלח בתוך המקוה כגון נבילה או שרץ או משכב שהוא במקוה ונגע בו הרי זה טמא שנאמר אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור ונוגע בנבלתם יטמא, אפילו כשהן בתוך המקוה מטמאין וכשיעלה מן המקוה זה הנוגע יטהר, וכן בהמשך ברמב"ם שם בענין זב שדרס על המשכב בתוך המקוה, המשכב טמא, וכשיעלה המשכב מהמקוה יטהר, והרמב"ם כמו המ"ד בתורת כהנים ובתוספתא

והכסף משנה אומר שם, ונראה מתוך דבריהם, שהטעם, מפני שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מהמקוה, לא בעודו בתוך המקוה ע"כ,

והנה בהקשר לדברים אלו שבכסמ"ש איתא רבות ברבוותא בביאור הדברים כיד השם הטובה, גם בהבנת

(4) ולע"ה הלמ"מ בדבר אברהם ח"ג סי' י"ט ובח"ב להאורות לסימן ט"ו,

(5) (מספר ראשית ביכורים שנדפס בעיה"ק ירושלים ת"ב) שבשנת תשס"ו ע"ה הגר"א מנדלבוים בעריכתו סדורו והוספותיו ות"ח לו),

(6) וכן נקטו כל האחרונים בדבר הכסמ"ש דעיקר הטהרה במקוה רק בעלייתו ע"ש ברא"י בוכ' בלקוטים

(2) וכן מבאר באור שמח שם, בהקשר לתוס' שבת דף ל"ה בע' בין השמשות וזמנו בענין עליה מטבילה, כבלשון שבהקשר לזמן שבין השמשות, וענין שבתוס' בע' טבילה כסימן לכה"ש בהקשר לדברים שבכסמ"ש בע' עלית שלימות הטהרה איתא גם באופן דומה.

(3) ואציין דשם בנדרים הסוגיא בשק"ט בע' התאמה בין הפרת נדרים לטבילת טהרה ע"ש

שנתכסה כולו במי המקוה נהיה וחילה ביציאתו לא הוה חסרון בטירתו להיות דענין היציאה שבכסף משנה ענינו כהערב שמש להשלמת הטהרה בעוד שיסוד הטהרה היה במי במקוה הכשרים.⁷

ואמר הראשית ביכורים שם להיות דאיירי שם ברמב"ם, באופן שהטמא נטמא בתוך המקוה ע"י טומאה שבתוך המקוה.

ולפי זה אליבא דהכסמ"ש בכיאר ברמב"ם מבאר דשלימות הטהרה ביציאתו ומבאר שם בראשית ביכורים דביאר ויסוד הדבר ע"פ המובא בהקדמת אגלי טל בשם אביו באגודת אוזב (ד"ה בן יכבד אב וסם) דענין הערב שמש שהצריכה תורה, היינו דאפילו אחר שטבל מכל מקום מאחר שהיה טמא באותו היום, נשאר בו רושם טומאה כל היום ובהערב שמש שבא יום אחר של היה בו נסתלק גם הרשומה, שהיינו טעמא בקריאת שמע שחכמינו ז"ל השוו הזמן להערב שמש באכילת תרומה דכהנים, דכמו"כ השפעת הקדושה דקריאת שמע שחרית עד הערב שבא יום אחר וכן של הלילה עד בוקר חדש, ולכן במנחה ליכא מצוות קריאת שמע.

לפי זה מבאר הראשית ביכורים הרי למדנו במס' זבחים דף כ"ח ע"א ברש"י ד"ה פיגול דחוק למחיצה דמי לחוק לזמן, בהקשר ללמודים בהלכות שבקרבנות שם שמעמידים הפסוק בלמודים לזמן ומקום ולא לשאר דברים, והרי נלמד התאמה והשוואה מזמן למקום ולפי זה ממשיך לבאר שכמו"כ לשלימות טהרה בעיני שנינו מקום כמו שבעיני שנינו זמן ומבאר הכסמ"ש דשלימות הטהרה הב' ביציאה מהמקוה.

והנה נלע"ד דאם אפשר לומר להמשיך ולהרחיב הביאורי במחודש שבראשית ביכורים בכיאר הכסף משנה בהא דשלימות טהרת הטמא הוה ביציאתו מן המקוה, דהנה אמנם בראשכ"ו שם מבאר ביאורו באופן שנטמא בתוך המקוה,

והנה נלע"ד דשייך לומר ביאר גם באופן של טהרת טמא שנטמא קודם ביאתו במקוה שגם הרי באופן זה המשמעות ברבותא ככוונת הכסמ"ש דשלימות הטהרה ביציאתו מן המקוה (אמנם יש רבותא הסוברים דהכוונה בנטמא במקוה).

ובס"ד נבאר דברינו, דהרי בכניסת הטמא למקוה (בנטמא קודם) גם כן שייך ביאורו המחודש שבראשית ביכורים והיינו, דהרי בהכנסו להמקוה היה טמא ובטבילתו חלה עליו הטהרה, אלה היות שבהיות במקוה לפני הטבילה היה במקום הזה במצב של טומאה, הרי שלשמות הטהרה בעיני שנינו מקום כמו שבעיני שלימות הטהרה שנינו זמן של הערב שמש, וכמו שמבאר לעיל, והנה היות דאתנא להכי הרי זכינו להמתיק ולהאיר הדברים בשו"ת אמרי יוסף ח"א סימן קצ"ט, ובשיירי טהרה פ"ו דמס' כלים⁸.

והנה בתשו"ר בית יצחק יו"ד סימן ל"ח אות ג', מביא הדברים מכסף משנה ונביא מהלשון בכ"ז שכותב: בדבר המבואר בכסמ"ש פ"ו מאבה"ט ה"ט, שאין הטמא נטהר אלא בעלייתו מן המים לא בעודו בתוך המקוה, שהוא חידוש גדול, ע"ש, ובהמשך מביא ראייה מתוס' שבת דף ל"ה ד"ה וירד ויטבול וכו' שפירש התוס' דמשעלה

מתחיל בין השמשות והשתא קמ"ל דשפיר טבל ע"ש, ומביא בכ"ז שם בהמשך גירסת המהרש"ל שם בתוס' שמביא וקשה לרשב"א דלפי"ז לא היה לו להזכיר עליה ע"ש [היינו ענין העליה] [דהרי איירי בטבילה והערב שמש שבגמ' שם איירי בזמן הערב שמש והדוגמא דשם בעי' ירידה לטבול מהו הכרמל וחזרה לפני הערב שמש מבעוד יום וע"ש בעי' בהשמש"מ], ובהמשך מבאר בכ"ז צ"ע שם דלדברי הכסף משנה הנ"ל מתורצת קושית הרשב"א הנ"ל דכוונת תוס' שיטבול ויעלה היינו שיעלה ראשו מן המים, דזה גם צריך להיות מבעוד יום לפני הערב שמש שהרי העליה מהמים [מהמקוה] מעיקרי הטהרה ובוה מבואר כוונה התוס' בענין העליה, וע"ש במהרש"א שם בשבת ל"ה שגם מעיר בענין העליה, ע"ש ובמהרש"ל שם, וכמוכח לעיני היטב בדברים בשו"ת בית יצחק שם ביו"ד ח"ב סימן ל"ח.

והנה בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ל"ט (לאחר הסימן הקודם שהבאנו), מביא תשובתו שם להוכיח מיעקב זיע"א, ובאותו ב' שם מבא' עוד בענין הנ"ל מכסף משנה באבה"ט פ"ו ה"ט, באמרו שמהתוספתא פ"ב דמכשירין ראייה לדברים שבכסמ"ש וכמו שבכסמ"ש שם מביא התוספתא בדבריו שם ובכ"ז שם מביא מכוך מיעקב עוד ראייה לדברי כסמ"ש, מדברים בר"ן מס' נדרים דט"ו, בענין הנודר מן המעין שאסור לטבול בימות החמה א"ע שמצוות לאו ליהנות ניתנו היות וישב הנאת הגוף גם, ל"א מצוות לאו להנ"ת, וכוכב מיעקב שבבית יצחק שם דמזה ראי' לדברי כסף משנה, דהרי שייך גם לומר דאיסור הטבילה הנ"ל הוה משום שבזמן היציאה המעין יש לו הנאה, ומנין לומר שההנאה בהדי המצוה מונעת את המצוה ללהנ"ת, אלא מסתבר דהר"ן סובר בדברי כסמ"ש דהיציאה מהמעין הוא גם במצוות הטהרה ולכן מבאר הר"ן דהנאת הגוף בהדי מצוה מונעת המצוות לא ליהנות ניתנו⁹.

והנה נלע"ד דאפ"ל בהקשר לקושית הרשב"א שהבאנו לעיל בגירסת מהרש"ל בתוס' שבת ל"ה, מדוע מובא העליה מהטבילה, ובכ"ז הנ"ל ביאר, בזה כשיטת כסמ"ש והא דהרשב"א אפ"ל דשיטת הרשב"א דעצם הטבילה משלימה הטהרה, וראי' לזה דבשער המלך הל' לולב פר' ח' ה"א בהמשך מבאר בדעת הרשב"א דהאיסור בטבילת מודר הנאה במעין משום ההנא שאחר סיום הטבילה ולפי זה אפ"ל בשיטת הרשב"א כנ"ל דשלימות הטהרה בעצם הטבילה, ועדיין יש לעיין בזה¹⁰. והנה שחשבנו לבאר דקושית הרשב"א בתוס' שבת ל"ה, למה בעיני ענין העליה מהמקוה, תתאים לביאור שעה"מ הל' לולב פר' ח' ה"א בהמשך, בשיטת הרשב"א דאיסור טבילת המודר הנאה במעין בימות החמה הוה משום ההנאה שמיד אחר הטבילה, ולפי זה אפ"ל דשיטת הרשב"א דשלימות הטהרה בעצם הטבילה, ול"ד בעליה, וע"ג בבית יצחק הנ"ל יו"ד ח"ב סי' ל"ט דאין דרך לשהות בהעליה, וכמוכח דשיטת הר"ן כשיטת כסף משנה וקראית כוכב מיעקב בבית יצחק הנ"ל, ובדברי הר"ן נדרים ט"ו דלכן מודר הנאה אסור דבעצם במצוה מצטרף הנאת הגוף וראי' דגם ביציאה הוה ממצוה וככסמ"ש.

וכמוכח שיש עדיין לעיין היטב כמה שחשבת לכובר, ואציין דבשעה"מ לולב שם מבואר שגם שיטת המאירי דאסור הטבילה למודר הנאה הוה לאחר הטבילה.

9 וע"ש בכ"ז שם שמיציין לשעה"מ הל' לולב, ע"ש בכ"ז בהע' שכתבתי כאן ומוכיח מיעקב בכ"ז שם, 10 ובעש"מ שהמאירי סובר כן, ועיין אב"מ סי' כ"ח, ס"ק ס' ג"כ סובר כן בשיטת הרשב"א, ע"ש.

והנה בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' ל"ט מבסור דאפ"ל דענין דשלימות הטהרה בעצם הטבילה או בעליה מתוך המקוה וכנ"ל מכסמ"ש, יש בזה שיטות שונות בתוספתא בגמרא ברמב"ם ובמהרש"א [רמב"ם פ"ו מהאבה"ט מהרש"א שבת ל"ה כלעיל ולקמן].

ובגמרא שאומר שם בבית יצחק בר"ה מבאר הערתו לדברים בכסמ"ש מגמ' ברכות דנ"א, דאיתא שם, אמר רבינא הלך אפילו גמר, מלאכול יחזור ויברך דתנן טבל ועלה אומר בעלייתו אשר קדשנו וכו' [וע"ש בגמ' שהגמ' מחלקת בין ברכת האכילה, לברכת הטהרה בעלייתו ממקוה, ע"ש]. ובפוסקים הביא ראי' שיש אפשרות בדיעבד לברך לאחר המצוות עיין בהרחבה והעמקה בש"ך ח"ד סי' י"ט, בשיטות רבותא בעו"ז, ובשיטת הרמב"ם שלא סובר כן.

ומעצם הדברים בגמ' הנ"ל שיש מקום להביא ראייה מהבכרה בעלייתו שאפשר לאחר המצוה נראה שהעליה כרב לאחר מצוות הטהרה וצ"ע לדברים בכסמ"ש הנ"ל. עיין המשך בכללות העניינים והמשך הענין בהקשר לגמ' ברכות נ"א ולשם יו"ד י"ט ולשיטות וכן בכללות ענייני טהרה, ובהמשך ותוך הדברים שבבית יצחק ח"ד ח"ב סי' לח שהבאנו לעיל.

ועתה נביא עוד כהמשך מה שהבאנו לעיל שאיתא דאילו היינו אומרים שהעליה הוה המשך ושלימות טהרה [ולא כמשמעות שבייר בכ"ז שם] היה שיכרך בעלייתו, שטהרתו ואפשרות הברכה [והמצויאות] באים יחד, וכבתוס' כתובות דף י"א, דבו בזמן שנעשה ישראל מקבלין זכות קנינים כישראל הבאים כאחד, ע"ש בכ"ז, ולענין באים כאחד אציין גם לעיין תוס' שבועות דף ע"א רשב"א מנחות דף ה', מס' גיטין דף ע"ז ועיין אבני"ז א"ח סי' כ"ב, ובהערות ברמב"ם מאת הגאון רבי ירוחם ליינער מראדיון זצ"ל [הנדרס ברמב"ם הוצאת פרדס] בהל' אבה"ט פ"ו ה"ט' בהאי עניינא של שלימות הטהרה ביציאה מתוך המקוה דהיינו בעלייתו מהמקוה וכנ"ל, ושם בהערות הגר"י ליינר מביא כמה מהעניינים שהבאנו לעיל, וכן מביא ראי' מגמ' פסחים ל"ה ע"א, דאיתא טבל ועלה אוכל במעשר ומציין בהערות הגר"י של שם לר"ש במס' נגעים פ"ד מ"ג בהקשר לטבל ועלה עיין שם כל הענין.

ולעיל הבאנו מאבני"ז חו"מ סימן ע"ב כמה עניינים ועתה נציין בהקשר לראייה זו מפסחים ל"ה בעי טבל ועלה ששקו"ט בעי' חילוק בין אדם לכלים ובגדים לגבי טהרה בעלייתו, וכן מענין הלכה למשה מסיני, ואציין שוב שמבאר שם בכמה סוגיות וכן כנ"ל חילוק בין אדם לבגדים וכדומה, עשכ"ע. ושם בהערות הגר"י לינר הנ"ל מביא מדברים בסדרי טהרות מדודו הגה"ק מרדיון זיע"א במס' כלים דף י"ד ע"א וכדברי הגר"י שהדבר נפלא, שכוונת הכסמ"ש, כוונת רק בנטמא בתוך המקוה, משא"כ באופן שטמא שנטמא מחוץ למקוה הרי בזה שטבל במי המקוה כבר השלים טהרתו וע"ש שמביא מלשון התוספתא שמובא בכסמ"ש שם ומלשון הרמב"ם שם, ויש לעיין עוד באבני"ז חחו"מ שבשקו"ט בדברים שבכסמ"ש הנ"ל, בהקשר לאדם ולבגדים ובהקשר להלכה למשה מסיני ובהקשר לגמ' שבת ל"ה בתוס' שם ומהרש"א מהרש"ל.

והנה באבני"ז המדובר חו"מ ע"ב, שקו"ט בהקשר לפסחים ל"ה ע"א בעי' ועלה אוכל במעשר, ועיין גם עניינים שם באבני"ז כמו נחסרה במקום בעלייתו ומתאם שם למס' שבת דף צ"ט בעי' השלמת כור לעשרה ותוס' שבת דף ח' ע"ב בעי' עקירה והנחה בבת אחת דלא מיחשא שניהם ולפי זה לענין חסירת המקום בעלייתו ובעי' חסרת המקוה בעלותו.

7 וכמו"כ איתא יסוד וביאר זה בספר שיירי טהרה עמ"ש טהרות פ"ו מש' ב' מהגאון בעהמ"ח אמרי יוסף זיע"א.

8 ואציין בזה דאמרי יוסף דהוינן ביה משמע דאיירי בכל אופן של טהרה לטמא במקוה ולא דוקא שנטמא במקוה, ולפי זה הדברים מכוונים, כמוכח לחלק בעצם הדברים שבראשכ"ו שכוונתו רק בנטמא במקוה, אלא עכ"ז שהדברים מתקבלים באופן של מקודם והבוחר יבחר.

שיחה ממורינו הרב שליט"א

עם כ"ק האדמו"ר מהר"א מסאטמאר שליט"א

בביתו בקרית יואל - יום ה' ויקהל פקודי תשע"ה לפ"ק - חלק ב'

און אויף די כלל פון מצוות לאו ליהנות ניתנו פרעגט דער בית יצחק (י"ד ח"ב סי' קמ"ג אות ג'), וואס הייסט אז ס'איז לאו ליהנות ניתנו, דער ריטב"א (בר"ה שם) פרעגט נאך די קשיא, ס'איז דאך דא שכר מצוה, איז עס יא ליהנות ניתנו, איז די תירוץ אז אויף די וועלט איז נישטא קיין שכר מצוה (קידושין לט.).

אבער ווען משיח וועט קומען וועט דאך יא זיין שכר מצוה, וועט זיין מצוה ליהנות ניתנו, וועט דאך דעמאלטס דצורך מצוה יא זיין א צורך, וועט מען קענען זאגן מתוך שהותרה בונה לצורך [מגבן], הותרה נמי שלא לצורך [וא"כ שפיר קאמר בגמ' דיש לחוש שיבנה בית המקדש ביר"ט].

מורינו שליט"א: דער אבני נזר וויל מחדש זיין, דעם באוואוסטן חידוש פון חתם סופר וואס זאגט אז ביי אלע קרבנות איז די דין ס'זאל אויפגעגעסן ווערן - דאכט זיך מיר אז אין לב אהרן ווערט עס געברענגט - ממילא אז צעהן כהנים עסן פחות מכזית איז גוט, מה שאין כן ביי קרבן פסח אכתפא דגברא, איז עס א חובת גברא.

האדמו"ר מסאטמאר: דארט איז נאר די מצוה ס'זאל אויפגעגעסן ווערן, אבער איין כזית - זאגט דער חתם סופר (בש"ת סי' מ"ט) - מוז מען יא עסן, ער זאגט אז דער כהן גדול האט געגעסן איין כזית.

מורינו שליט"א: אין סימן מ"ט זאגט ער אזוי, און אין סימן קמ"ג ער צוריק אנדערש (ועיין בספר ליקוטי הערות על ש"ת חתם סופר שמציין לכמה ספרים שנו"נ ליישב הסתירה שבדברי החת"ס בב' תשובות אלו. בסימן ק"מ מחלק גברא וחפצא... ועל גם מהר"ץ חיות יומאל"ט ע"ש ובתשובות חת"ס).

קומט דער אבני נזר (סי' ת"ג) - ס'איז א אבני נזר'דיגע חידוש בתוקפו - טענה'ט ער אזוי, פארוואס נרדן ונדבות קרבין ביר"ט, ס'איז דא בית שמאי און בית הלל, די גאנצע סוגיא (במס' ביצה כ.).

וויל ער אזוי מחדש זיין, לויט די שיטה אז ביי אלע קרבנות דארף נישט דער גברא עסן א כזית, נאר די מצוה איז ס'זאל אויפגעגעסן ווערן, קומט דאך אויס אז מ'איז יוצא מיט'ן עסן פחות מכזית, איז לויט די שיטת התוס' משולב מיטן רבינו חננאל אין פסחים דף פ"א ז' דגד פון היתר מלאכה אין יו"ט איז צוליב שמחת יו"ט, ביי פחות

לומדות מיין איך אז מ'קען אזי זאגן. **האדמו"ר מסאטמאר:** ס'וועט אראפ קומען בנוי ומשוכלל מן השמים, א אנדערע מין (כן הוא לשון רש"י במס' סוכה דף מ"א. ד"ה אי נמי).

מורינו שליט"א: רש"י און תוס' אין סוכה (שם).

האדמו"ר מסאטמאר: אויף די גמרא וואס זאגט אז מ'קען זיין אום יו"ט [דהגמ' מברית טעמא דרבי יוחנן בן זכאי שהתקין שיהא יום הנף כולו אסור, מהרה יבנה המקדש ויאמרו אשתקד מי לא אכלנו בהאיר המזרח, ומקשה בגמרא דאיבני אימת, אילימא דאיבני בשיתסר, הרי התיר האיר מזרח וכו', ומתיר גמרא דיש לחוש שיבנה בלילה, א"נ סמוך לשקיעת החמה, וע"ז אמרו ברש"י ותוס' דאי קשיא הא דקיימא לן דאין בנין בית המקדש דוחה יום טוב, הני מילי בנין הבנוי בידי אדם, אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה וביא משמים, שנאמר (שמות טו) מקדש ה' כוננו ידיו].

המש"ך האדמו"ר מסאטמאר: רש"י פרעגט דארט די קשיא ווי אזוי קען מען בויען דאס בית המקדש אום יו"ט, נאר מ'קען זאגן אזוי, אין אמת'ן זאגט תוס' (שבת דף צח. ד"ה חרודה) אז מ'דארף זאגן מתוך [דכתבו התוס' להקשות על הא דאמרין התם בגמ' המגבן גבינה בשבת חייב משום בונה, לכאורה כיון דמותר לגבן ביר"ט מן התורה, אם כן נפל ביתו ביר"ט יהא מותר לבנותו ביר"ט דמתוך שהותר בגין לצורך, דמגבן הוי משום בונה, הותר נמי שלא לצורך, ותירצו דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביר"ט, ועל פי דברי התוס' הקשה בש"ת חת"ס (או"ח סימן ק"ג) דא"כ אמאי אין בנין ביהמ"ק דוחה יו"ט, הא בנין אינו אוסר אלא מדרבנן, וא"כ נימא מתוך (ועל"מ) ש' בזה דברים נחמדים בספח"ק ויואל משה מאמר א' סי' ס"א והלאה, ובדברי יואל על סוגיות בסוגיא דמתוך].

מורינו שליט"א: איז דער לחם משנה (שם הל' ז') וויל זאגן אז 'ברותא היא' איז פשט אזוי, א נייע הלכה, אז ס'איז געוועהן תנור מקדש, אבל אינו מקדש ליפסל בלינה (דז"ל: מקדש קצת ואינו מקדש לגמרי).

האדמו"ר מסאטמאר: לויט דעם וואס פרעגט די גמרא די קשיא?

מורינו שליט"א: יא, אלע וואונדערן זיך אויף דעם, ער וויל טייטשן אז עס פעלט אין די התקדשות, ס'איז א חידוש'דיגע פשט (על' בס' טהרת הקודש עמ"ס מנחות צח: בד"ה ומאי קשיא).

עכ"פ אויב דער לחם משנה וויל זאגן אזא חידוש, איז עס שוין פאר מיר א פשטות, קענען אונז שוין זאגן אויף די משיחה לויטן מהר"ל אז די הקמה איז מקדש ואינו מקדש, ס'איז בדרך אפשר, ווען די בית המקדש וועט געבויעט ווערן, וועט מען דאך נישט מיר פרעגן וואס צוטוהן הלכה למעשה, נאר בדרך

עס דאך דוחה זיין שבת, ווייל טאמער נישט איז עס א פסול לינה.

האדמו"ר מסאטמאר: יא, דאס פרעגט דארט די גמרא [דאיחא שם במשנה דאפייתן בפנים ואין דוחות את השבת, ומקשה ע"ז בגמ', אי אפייתן בפנים, אלמא דתנור מקדש את הלחם בשעה שאופה אותו, דהרי לכן אפו את הלחם בפנים העזרה כדי שיתקדשו בתנור, א"כ למה אין דוחות את השבת, דהרי אם היו אופים אותו בער"ש היו נפסלים בלינה דליל שבת כדין כל קדשים שנפסלין בלינה].

און די גמרא זאגט ברותא היא [היינו, דרב אשי רצה לתרץ דברי המשנה שלא יהיו סותרין זא"ז, וקאמר בגמ' שתירצו ברותא, פ' שאינו נכון, וא"כ מוכרחין לומר דדברי המשנה נשנו ע"ב' תנאים החולים זא"ז, דהרי מי שסובר דאפייתן בפנים ס'ל דדוחות את השבת, והסובר דאינן דוחות את השבת ס'ל דאפייתן בחוץ בכדי שלא יתקדשו (כן פירשו בתוס').].

מורינו שליט"א: און דער רמב"ם (הל' תמידין פ"ה הל' ז' והלכה י') פסק'נט טאקע ביידע [בהל' ז' פסק שלחם הפנים נאפה בפנים, ובהל' י' פסק שאינו דוחה את השבת].

האדמו"ר מסאטמאר: אלע פרעגן טאקע אויף דעם רמב"ם (ועל' בספר לב אהרן (מהאדמו"ר מסאטמאר שליט"א עמ"ס פסחים (עמ' שכ"ז ועמ' של"ב) מהשתירץ ע"ז).

מורינו שליט"א: איז דער לחם משנה (שם הל' ז') וויל זאגן אז 'ברותא היא' איז פשט אזוי, א נייע הלכה, אז ס'איז געוועהן תנור מקדש, אבל אינו מקדש ליפסל בלינה (דז"ל: מקדש קצת ואינו מקדש לגמרי).

האדמו"ר מסאטמאר: לויט דעם וואס פרעגט די גמרא די קשיא?

מורינו שליט"א: יא, אלע וואונדערן זיך אויף דעם, ער וויל טייטשן אז עס פעלט אין די התקדשות, ס'איז א חידוש'דיגע פשט (על' בס' טהרת הקודש עמ"ס מנחות צח: בד"ה ומאי קשיא).

עכ"פ אויב דער לחם משנה וויל זאגן אזא חידוש, איז עס שוין פאר מיר א פשטות, קענען אונז שוין זאגן אויף די משיחה לויטן מהר"ל אז די הקמה איז מקדש ואינו מקדש, ס'איז בדרך אפשר, ווען די בית המקדש וועט געבויעט ווערן, וועט מען דאך נישט מיר פרעגן וואס צוטוהן הלכה למעשה, נאר בדרך

מורינו שליט"א: כ'האט די וואך געטראכט, אין דברי יואל רעדט ער אסאך ארום די וואך (פ' פקודי דף תל"א: - ודף ת"ג.) איבער די באוואוסטע קשיא פון תשובות חתם סופר סימן קפ"ח (חלק או"ח) די שקלא וטריא פון בצלאל בן אורי בן חור וואס זיין סברא איז געוועהן קודם משכן ואחר כך כלים [בטענה 'כלים שאני עושה, להיכן אכניסם?], וואו האט מען געלייגט די כלים שפעטער [עד זמן הקמת המשכן], ברענגט ער א תירוץ פון רבי נתן אדלער, אז די שאלה איז נאר געוועהן נאך די משיחה, אבער פאר די משיחה קען מען לייגן [גם שלא בתוך המשכן].

האדמו"ר מסאטמאר: ווייל ס'איז נאכנישט נתקדש געווארן.

מורינו שליט"א: איי מ'קען דאך קודם מושח זיין [את המשכן ואח"כ את הכלים], נאר סדר משיחתן כסדר עשייתן.

דער חתם סופר ברענגט צו א תוס' ישנים אין פרק כל התדיר, און אויך א רש"י דארטן (בפרק כל התדיר בענין סדר משיחתן).

האב איך געטראכט וואס איז מיט די שבעת ימי המילואים, ווען משה רבינו האט מפרק געוועהן און צוריק געשטעלט, אמת אז דער רמב"ן (שמות מ' ב') זאגט 'מיד', דאס מאכט עס אביסל לייכטער, האב איך עס געוואלט מסביר זיין מיט א מהר"ל וואס זאגט אז די הקמות וואס זענען געוועהן אין די זיבן טעג, האט נישט געהאט קיין דין פון הקמה, נישט קיין קדושה פון הקמה, ס'איז געוועהן א אנדערע סארט הקמה, ממילא וויל איך טענה'ן אז לויט דער מהר"ל איז שוין נישט קיין שאלה אויב מ'האט שוין מושח געוועהן, איז וואו האט מען עס געהאלטן ביז דערווייל ווען מ'האט עס מפרק געוועהן, אבער לויטן מהר"ל וואס די הקמה איז נישט געוועהן קיין הקמה, קען מען אויך זאגן אז די משיחה איז אויך נישט געוועהן מיט אזא התקדשות.

און כ'האט געוואלט צושטעלן צו דעם, די גמרא זאגט (מנחות צח:): ביי די סוגיא פון תנור מקדש (ע"ש).

האדמו"ר מסאטמאר: אחת שני הלחם וכו' אפייתן בפנים (בפנים העזרה במקום קדוש היו אופין את לחם הפנים ושתי הלחם של חג השבועות).

מורינו שליט"א: אויב אזוי דארף

מכזית איז נישטא קיין שמחת יו"ט, ממילא וויאזוי קען ער עסן נדרים ונדבות, ער וועט דאך עסן פחות מכזית, וועט ער נישט האבן קיין שמחת יו"ט.

האדמו"ר מסאטמאר: נאר דארט - ביי די כהנים - האט אויסגעפעלט לשכל אחד יאכל פחות מכשיעור, ווייל ס'איז געווען אסאך כהנים (עי' יומא ל"ט: ובדברי התוס' ישנים שם), אבער ביי דעם בעל הבית אום יו"ט ער קען דאך עסן וויפיל ער וויל [ולכן אצל נדרים ונדבות י"ל דס"ל להגמ' בהה"א דדומה לבהמה שחצי' של ישראל וחצייה של נכרי דיהא מותר להקריבה ביו"ט, אבל אפיית לחם הפנים דודאי אין הקרבתם לצורך הכהנים שיאכלו כל אחד כזית, על כן אינה דוחה יו"ט (כ"כ שם האב"ז בפירוש לחלק)].

מורינו שליט"א: דער צל"ח (פסחים דף קכ"א), זאגט אזוי אפילו ביי קרבן פסח, די וועלט מיינט אז מ'האט געגעסן פון די קרבן פסח נאר איין כזית (דהרי אסור לאכול אחר אכילת הפסח), דער צל"ח זאגט אז מ'האט געגעסן און ווען מ'האט מחליט געווען אז יעצט גייט מען עסן דעם אפיקומן (אז הי' אסור לאכול אחריו), דאס איז די ברכת הפסח, און די ברכת הזבח.

האדמו"ר מסאטמאר: ס'איז דא א אינטערסאנטע תוס' (פסחים מו. ד"ה לא) אויף דער מאן דאמיר אז נדרים ונדבות אין קרבים ביום טוב, אז די צורך הדיוט ווערט בטל צו די צורת גבובה, כאטש ס'איז געגעבן געווארן לאכילה פאר בני אדם, [דאך על פי שיש בהם אכילת אדם, מכל מקום מחשיב עיקרו לגבוה, ורק כהנים משולחן גבוה זכו, ולכן אסור לשוחטם ביום טוב, עיי"ש].

דער זיידע ז"ל (מרן הגה"ק בעל עצי חיים) זאגט מיט דעם (לשבת הגדול אות יח) א אינטערסאנטע זאך, די גמרא זאגט (ראש השנה ד) הנותן סלע זו לצדקה על מנת שיחיה בני הרי זה צדיק גמור, מאכט די גמרא א חילוק צווישן א איד מיט א גוי, סוף כל סוף פארוואס מעג מען, ווייל אביסל האט ער אינזין דעם באשעפער, אז די צורך הדיוט ווערט בטל לצורך גבוה, אזויווי נדרים ונדבות אין קרבים ביו"ט, ווייל די צורך הדיוט ווערט בטל צו די צורך גבוה.

מורינו שליט"א: אין מהרי"ץ חיות (פסחים שם) ברענגט ער א אינטערסאנטע בית אפרים - ער איז געווען זיין תלמיד - אז די מחלוקת דער ר"ן מיט'ן רשב"א ביי הנאת הגוף בהדי מצוה, ס'איז א מורא'דיגע צושטעל פון בית אפרים, [דשיטת הרשב"א תליא בסברא דמ"ד נדרים

ונדבות אין קרבים ביום טוב, היינו משום דאף על פי שיש בהם אכילת אדם, מכל מקום מחשיב עיקרו לגבוה, ורק כהנים משולחן גבוה זכו, ולכן אסור לשוחטם ביום טוב, והכי נמי בזו דאיכא מצוה והנאת הגוף, ס"ל להרשב"א דעיקר העשייה הוא המצוה ולא ליהנות נתנה, עכ"ד].

טאמער איך לערנן ווי דער רשב"א אז הנאת הגוף בהדי מצוה בשעת מעשה איז נישטא אזא זאך, נאר א מינוט שפעטער, ממילא איז טאקע נאר אויב ער ווערט בטל אינגאנצן לצורך גבוה, אליבי' דר"ן אז ס'איז דא הנאת הגוף בשעת די מצוה, קען מען ביי נדרים ונדבות יא מקריב זיין, דאס וועט זיין שיטת בית הלל וואס מ'קען יא.

האדמו"ר מסאטמאר: ס'איז א אינטערסאנטער רשב"א, ער איז מיקל ביי הנאת הגוף בהדי מצוה [דאך ככהאי גוונא אמרין דלאו ליהנות ניתנו], פרעגט מען דאך די קשיא, פארוואס טובל בה בימות הגשמים ולא בימות החמה [דאיכא הנאת הגוף (רש"י)], דער שער המלך'ס קשיא אין הל' סוכה (פ"ח ה"א) ס'איז א שטארקע קשיא (כן הקשה גם באבני מילואים סי' כ"ח ס"ק ס').

ער זאגט (השעה"מ מביאו בשם המעשה רוקח לתרץ) אז די טבילה איז א מצוה, אבער ארגע נאכדעם האט ער נאך אלץ הנאה (עי' מ"ש בזה רביה"ק ז"ל בס' דברי יואל על סוגיות הש"ס בסוגיא דמצות לאו ליהנות ניתנו דף ק').

מורינו שליט"א: ס'האט נישט קיין שייכות מיטן כסף משנה (פ"ו מהל' אבות הטומאה ה"ט), מיט די מינוט וואס מ'גייט ארויס..."

האדמו"ר מסאטמאר: ס'איז נישט דער גדר, נאר נאך ווען איינער טובל'ט זיך [ושוהה במים זמן ארוך] איז עס שוין אויס מצוה.

מורינו שליט"א: ווייל אינטערסאנט אין אמרי יושר דאכט זיך אין סימן קצ"ט, וויל ער זאגן א גאונ'ישן חידוש, ער וויל טענה'ן אז דער גדר פון די מיעוט שפעטער וואס דער כסף משנה מיינט, דאס איז דער גדר פון הערה שמש מיט טבול יום, א חידוש פלא, [וז"ל: ואף שכתב הכסף משנה דאין הטמא נטהר עד שיצא מן המים הוא כעין הערב שמש שאז נגמרה טהרתו, אבל להכשר המצוה א"צ רק שיחכסה במים וגם אם זוחל אח"כ כשה]. ועי' הוספ' לראשית ביכורים הנדמ"ח.

האדמו"ר מסאטמאר: דאס מיינט אז

וועט מ'טונקט זיך אונטער, דעמאלטס ווערט מען שוין טהור, נישט נאר ווען מ'קומט ארויף.

*

האדמו"ר מסאטמאר: וואס טוהט איר דא אין קרית יואל?

מורינו שליט"א: אז איך קום קיין אמעריקא, קום איך קיין קרית יואל, אלעמאהל ווען איך קום קיין אמעריקא, בין איך אויך דא אין קרית יואל, די שאלה איז נאר פארוואס בין איך געקומען קיין אמעריקא... כ'האט געהאט א שמחה ביי א בחור וואס פלעגט ארויף קומען צו מיה.

כ'בין געקומען אויף צוויי-דריי טעג, בין איך דא אהער געקומען?]

כ'געדענקט אז כ'בין געווען דא שבת ביים טיש שנת תשס"ז.

ס'איז געווען די יארצייט פון רבי אהרן טשערנאבלער - די תורה גלייבט דער רבי אז איך געדענק, אבער אפילו די מעשיות וואס מ'האט פארציילט געדענקט איך אויך - דער רבי האט פארציילט אפאר שיינע עובדות פון רבי אהרן טשערנאבלער.

אז איך בין שוין דא, בין איך געקומען מיט ר' אברהם האלפערין, ער איז שוין קע"ה דריי דורות, זיין זיידע ר' יעקב חיים איז געווען דער גזבר פון 'קרן השביעית' נאך אין די צייטן וואס דער חזון איש מיט מיין טאטע (הגה"צ רבי בנימין זצוק"ל גאב"ד קוממיות בעל תורת הר"ב) האבן אין שנת תרצ"ז אויפגעשטעלט דעם קרן השביעית, און שפעטער איז געווען זיין טאטע ר' נחום יואל אסאך יארן, און ב"ה ר' אברהם איז ווייטער ממשיך לאורך ימים ושנים טובות.

אונז האבן מיר געטראפן א בריוו פון הרב זאנער (הגאון הגדול בעל שבט הלוי ז"ל) צו מיין טאטן אין שנת תש"ז - תש"ח, וואו ער שרייבט צו מיין טאטע, אז אזוי ווי ער האט געהערט פונעם חזון איש אז מיין טאטע ז"ל האט אנגעהויבן עוסק צו זיין אין שמיטה צוזאמען מיטן חזון איש, וויל ער אז מ'זאל אים אויך אריינעמען איז די ארבעט פון שמיטה, כ'וועל עס אפשר שיקן.

מיר וויל דעם קומענדיגן שבת פר' תזריע - מצורע מאכן א אפיעל, און זונטאג ביינאכט הייבט מען אז די מסיבות דא אין אמעריקא, ביי די ליטווישע האט מען שוין געטוהן אביסל, און ביי די חסידישע וועלט

2) לחתונת תלמידו נ"י

1) עיין במאמר השבוע בכל הענין

הייבט מען אן דא.

האדמו"ר מסאטמאר: פייך, דער אויבערשטער זאל העלפן איר זאלט מצליח זיין.

מורינו שליט"א: מ'וויל פארבעטן דער רבי זאל זיך משתתף זיין.

האדמו"ר מסאטמאר: א וודאי, בעזר ה', די בני חוש' לארץ דארפן אויך האבן א חלק אין דעם.

מורינו שליט"א: ר' אברהם קליערס ווען ער פלעגט קומען אין שנת תשכ"ו - תשל"ג, איז דער פעטער דער דברי יואל מיט געזיצן צוזאמען אפילו ביים טישל, פאר קרן השביעית.

מורינו הזכיר את עצמו ואת ב"ב לברכה

אח"כ שאל האדמו"ר את ר' אברהם האלפערין הי"ו אודות חישוב במחזור וועסט - סייד במאנהעטן וסכום בתי כנסיות שבה

*

מורינו שליט"א: אויב כ'האט רשות וועל איך אויפהאלטן דעם רבי'ן מיט נאך איין זאך, כ'האט געטראפן רבי דוד כהן דער חברונ'ער ראש ישיבה, א איידעלער מענטש, פרעג איך אים צו ער ווייסט א טעם פארוואס רבי מאיר וואס איז חייש למיעוטא, און ביי מיעוטא דמיעוט גייט ער יא בתר רוב, זאגט ער אז ביי די ישיבה'שע וועלט איז נישטא קיין ריד וועגן דעם - ס'איז אזא ישיבה'שע שפראך.

זאג איך אים אז איך האב א ישיבה'שע ספר וואס דארט איז יא דא א שיינע סברא וועגן דעם, אין דברי יואל אין פרשת לך לך (דף של"ז: איז מחדש, פארוואס גייט נישט רבי מאיר בתר רוב, ווייל ער לערנט נישט די לימודים פון די גמרא אין חולין דף י' און י"א, [דמשם ילפינן דאלינן בתר רובא בכל התורה], אבער וואו ס'איז א סברא ממש, ביי מיעוטא דמיעוטא, נינציג אויף צעהן, גייט ער יא נאך רוב.

האדמו"ר מסאטמאר: יא, ווייל אויף דעם דארף מען נישט קיין פסוק, ס'איז מכח די סברא (וז"ל: וצ"ל בהכרח דלמיעוטא דמיעוטא לא צריך קרא, ומצד הסברא הפשוטה בטילה היא לגבי רובא דמינכר המנגוד).

מורינו שליט"א: אין דברי יואל זאגט ער עס לגבי מילה, און כ'האט געבעטן פון דעם ראש ישיבה אז ער זאל עס איבער זאגן אין ישיבה אינעם דברי יואל נאמען, האט ער מיר צוגעזאגט.

ונפרד האדמו"ר ממורינו שליט"א ומכל המלוים ברב ברכות